Mislav Gregl

ISSN 0353-295X (Tisak) 1849-0344 (Online)
Radovi - Zavod za hrvatsku povijest
Vol. 57, br. 2, Zagreb 2025.

UDK: 929-052Krčelić, B. A.
902.2(497.5)
904"652"(497.5)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 1. 6. 2025.
Prihvaćeno: 12. 10. 2025.
DOI: 10.17234/RadoviZHP.57.27

Rasprava Baltazara Adama Krčelića o drevnoj Andautoniji

Pronalazak natpisa posvećenog rimskom caru Deciju iz 3. stoljeća (CIL III, 4010; danas u Arheološkom muzeju u Zagrebu) prilikom gradnje nove župne crkve u Stenjevcu 1758. potaknuo je zagrebačkoga kanonika i povjesničara Baltazara Adama Krčelića (1715 – 1778) na pisanje rasprave o rimskoj Andautoniji (rukopis u NSK R3445). U toj je raspravi (koja je možda bila predviđena za objavu u *Calendarium Zagrabiense*) Krčelić iznio pregled dotadašnjih spoznaja o antičkoj Andautoniji i Panoniji općenito kako bi potaknuo sunarodnjake na intenzivnije proučavanje starina kojima Panonija obiluje te ukazao na moguću korist takvog proučavanja u aktualnim političkim i pravnim diskusijama.

Uvod

Unutar golemog opusa Baltazara Adama Krčelića nalaze se i brojni manji rukopisi koji, za razliku od njegovih kapitalnih djela, do danas nisu podrobnije proučeni. Jedan je od takvih i spis *Dissertatio ex inscriptione Sztenjevicensi de veteri Andautonio*[1] *Pannoniae olim oppido* (*Rasprava o drevnoj Andautoniji, nekadašnjem panonskom gradu, prema natpisu iz Stenjevca*), koji se kao rukopis čuva unutar kodeksa R 3445 u Zbirci rukopisa i starih knjiga u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.[2] Krčelića je na pisanje ove rasprave, prema vlastitim riječima, potaknuo pronalazak jednog antičkog rimskog kamenog natpisa, u stvari baze spomenika cara Decija, prilikom izgradnje župne crkve u Stenjevcu, danas četvrti u zapadnom dijelu Zagreba, za vrijeme župnika Jakova Mikulića, 1758. godine. U toj je raspravi Krčelić iznio pregled dotadašnjih, njemu poznatih, spoznaja o antičkoj Andautoniji i Panoniji, a kao svoj glavni motiv istaknuo je vlastito nezadovoljstvo nad nebrigom predaka za prikupljanje ili barem popisivanje starina kojima Panonija obiluje te nadu da će njome potaknuti veći interes za dotičnu tematiku.[3] Izvrsno očuvani natpis nalazi se od 1895. u Arheološkom muzeju u Zagrebu.[4]

[1] Krčelić koristi oblik imena *Andautonium*, u srednjem rodu, kao što će nešto kasnije činiti i Andrija Blašković i Matija Petar Katančić (KNEZOVIĆ 2008: 14). Danas je uvriježeni oblik u ženskom rodu, *Andautonia*, pa ćemo se i mi njime koristiti.

[2] NSK R3445, fol. 14r-33r.

[3] NSK R3445, fol. 24.

[4] DEGMEDŽIĆ 1957: 105; MOMMSEN 1873: 509.

Stanje istraženosti

Autori koji su se dosad osvrtali na ovaj rukopis (Smičiklas, Antoljak) ocijenili su ga bezvrijednim i nekompletnim, odnosno konstatirali su da mu nedostaje početak. Tadija Smičiklas ovako je komentirao spis: „U 4⁰ na osamnaest na pola pisanih listova. Manjka početak. Iza njekoliko redaka od § II. slijedi § III. Naravno danas bez vrijednosti“.[5] Stjepan Antoljak dao je identičnu ocjenu: „Na 18 i pol listova, nema početka, bez vrijednosti“.[6]

Konstatacija o necjelovitosti proizlazi iz činjenice da su u kodeksu R 3445 listovi ovog spisa uvezani pogrešnim redoslijedom pa je njegova prva stranica dospjela u sredinu dijela kodeksa u kojem se on nalazi. Naime, naslov *Rasprave o Andautoniji* nalazi se na listu 14r, ali je na listu 15r tekst iz njezine sredine, a stvarni početak teksta je na listu 24r. Očito je da su listovima 15 i 24 prilikom uvezivanja zamijenjena mjesta. Iako brojne Krčelićeve intervencije u tekst ukazuju na to da rukopis nije definitivno dovršen, on je nedvojbeno potpun, tj. predstavlja zaokruženu cjelinu kojoj ne nedostaje ni jedan opsežniji dio. Pročitavši kompletan tekst ispravnim redoslijedom stranica, možemo sa sigurnošću odbaciti tvrdnju o njegovoj nepotpunosti. *Rasprava o Andautoniji* proteže se na 30 stranica kodeksa, a transkripcija obuhvaća oko 40 000 znakova (s razmacima).

Stjepan Krivošić u opsežnom radu o Krčeliću spominje *Raspravu o Andautoniji* te njezin nastanak izričito smješta između 23. siječnja 1747. i 23. srpnja 1749. na temelju dviju odrednica za koje navodi da mogu poslužiti kao kriteriji za dataciju nedatiranih Krčelićevih rukopisa: grafije kojom Krčelić piše pojedini rukopis odnosno titula kojima se potpisuje na svojim radovima.[7] Naime, Krčelić je jako pazio na navođenje svojih titula, a kronologija njegove karijere nam je precizno poznata. Ovdje se na naslovnici potpisao „samo“ kao zagrebački kanonik, što je postao 1747, a 1749. je k tome imenovan i opatom sv. Petra i Pavla u Kácsu. Međutim, Krčelić se u ovom tekstu referira na događaje iz 1758. (gradnja župne crkve u Stenjevcu i pronalazak natpisa) i 1760. (smrt barunice Julijane Sermage), pri čemu eksplicitno navodi obje godine, Franju Thauszyja spominje kao bivšeg stenjevečkog župnika i suvremenog zagrebačkog biskupa (biskup 1751 – 1769),[8] a Jurja Popovića kao stenjevečkog župnika (župnik 1764 – 1803).[9] Za pronalazak natpisa prilikom gradnje crkve navodi da se dogodio prije nekoliko godina (*paucos ante annos*). Prema svemu navedenom, nastanak *Rasprave o Andautoniji* trebalo bi datirati između 1764. i 1769. godine, odnosno može se konstatirati da ovaj rukopis predstavlja iznimku

5 SMIČIKLAS 1901: LIV–LV.

6 ANTOLJAK 2004: 235.

7 KRIVOŠIĆ 1978: 180.

8 KORADE 1995: 405–406.

9 BUHIN 1985: 244.

od Krivošićevih kriterija za dataciju Krčelićevih rukopisa. Budući da se Krivošić nije upustio ni u kakvu ocjenu vrijednosti *Rasprave o Andautoniji*, niti spominje bilo koji detalj iz samoga teksta, a očigledno mu je promaknulo i da Krčelić spominje događaje koji se ne uklapaju u njegovu dataciju, može se pretpostaviti da se proučavajući ovaj rukopis nije zadubio dalje od naslovnice.[10]

Sadržaj

Rasprava o Andautoniji podijeljena je na četiri numerirana poglavlja. U prvom poglavlju Krčelić donosi transkripciju natpisa posvećenog caru Deciju, čiji nastanak ispravno datira u sredinu 3. stoljeća, dok dataciju propasti Andautonije ostavlja otvorenom. Nakon razmatranja o tome kakvi bi se još sve ostatci rimskog naselja trebali pronaći, povlačeći paralelu s nalazištima u Ščitarjevu i Sisku, slijedi opsežan opis suvremenog Stenjevca (naselja i crkve) i njegove prošlosti.

Drugo poglavlje sadrži epigrafsku analizu samog natpisa. Iz analize titula navedenih na natpisu Krčelić prelazi na izlaganje o vladarskim i svećeničkim titulama kod Rimljana te o samome caru Deciju.

U trećem poglavlju Krčelić analizira navode geografa i leksikografa (od antičkih do suvremenih) o smještaju Andautonije, o Dautoni te o Steničnjaku. Još jednom se vraća na nemogućnost točne datacije propasti antičke Andautonije.

U završnom, četvrtom, poglavlju Krčelić analizira status Andautonije te uz brojne reference na druge autore iznosi pregled povijesti Panonije i Slavonije u antici i ranom srednjem vijeku. Zaključno ističe korisnost proučavanja prošlosti te preporučuje daljnje istraživanje ovog natpisa.

Analiza sadržaja

Krčelić je u vrijeme pisanja *Rasprave o Andautoniji*, osim što je bio upoznat s vrlo obimnom literaturom o toj tematici, već imao znatno praktično iskustvo proučavanja antičkih nalaza. Kao mladi župnik u Selima kod Siska dvadesetak godina prije došao je u doticaj s nalazima iz rimske Siscije.[11] Usprkos tome, njegova transkripcija natpisa iz Stenjevca nije potpuno točna:

IMP. CAES.
MESSIO
QUINTO TRA
IANO

[10] Primjer Krivošićeve površnosti je i to što koristi grafiju *Sztenjevi**c**zensi*, dok je na naslovnici autografa *Sztenjevi**c**ensi*, a Krčelić i u ostatku rukopisa dosljedno koristi pridjevski oblik *Sztenjevi**c**ensis*. Sam toponim piše kao Stenjevecz, Sztenyevecz i Sztenievecz.

[11] KRIVOŠIĆ 1978: 204.

DECIO. P. F. AUG.
P. M. R. POT.
COS. I. RE.
P. P. RESP. AN.
DAVT. D. D.

Ispravno čitanje s razriješenim kraticama[12] (sl. 1):

1 IMP(ERATORI) CAES(ARI)
2 C(AIO) MESSIO
3 QUINTO TRA
4 IANO DECIO
5 P(IO) F(ELICI) AUG(USTO) P(ONTIFICI) M(AXIMO) TR(IBUNICIA)
6 POT(ESTATE) CO(N)S(ULI) ITER(UM)
7 P(ATRI) P(ATRIAE) RESP(UBLICA) AN
8 DAUT(ONIENSIUM) D(ECRETO) D(ECURIONUM)

Prijevod:
Imperatoru, Cezaru
Gaju Mesiju
Kvintu Tra-
janu Deciju
pobožnom sretnom Augustu, vrhovnom svećeniku s tribunskom
vlasti, konzulu po drugi put,
ocu domovine, zajednica an-
dautonijska, po odluci vijećnika.[13]

Posljedica pogrešaka u transkripciji bile su i neke Krčelićeve nedoumice i pogreške u interpretaciji samog natpisa. Osim što se nije pridržavao rasporeda teksta po recima, pa njegova transkripcija ima 9 redaka za razliku od 8 na samom natpisu, Krčelić je na tri mjesta pogriješio u čitanju. Dvije su pogreške manje i nisu znatnije utjecale na interpretaciju natpisa, dok je treća imala utjecaja.

U drugom je retku Krčelić ispustio inicijal careva imena C(AIUS). pa nigdje u *Raspravi* ne spominje da je car nosio *praenomen* Gaius (Gaj). Usprkos tome, Krčelić je potpuno ispravno shvatio da je natpis posvećen caru čije puno ime glasi Gaj Mesije Kvint Trajan Decije August te da je vladao od 249. do 251. godine. Proučivši dostupnu mu literaturu, a vjerojatno i na temelju vlastitog poznavanja rimske povijesti, nije se dao zbuniti spominjanjem imena Trajan, koje ipak ponajprije asocira na jednog od najpoznatijih rimskih careva – Marka Ulpija Trajana

[12] HOFFILLER-SARIA 1938: 214.

[13] GREGL 1991: 16.

s početka 2. stoljeća: „Prvo, o dvojici Trajana od kojih je prvi živio početkom 2. stoljeća i mnogo je napravio u Panonijama, kao što svjedoče bezbrojni natpisi koje su prikupili Lazius, Georg Reychersdorf, Schönleben i drugi. I ovaj dolazi pod imenom Nerve Trajana, prema nekima M. Vulpija Trajana. Drugi, iz glasovite obitelji Decijevaca, vladao je oko sredine 3. stoljeća".[14]

Druga je Krčelićeva pogreška u 5. retku natpisa gdje nije prepoznao ligaturu TR. pa ju je prepisao kao R. Međutim, ovdje mu je bilo jasno da je to kratica za izraz *tribunicia potestate*, pa je protumačio da je slovo T greškom izostavljeno: „Ali premda je na drugim /natpisima/ jasno napisano TR. POT. ili 'S tribunskom vlasti', a na ovome je R. POT., s ispuštenim slovom T, ipak vjerujemo da označava isto, jer su isto tako 'Tribunsku vlast' sebi prisvojili carevi".[15]

Najznačajnija je pogreška, jer je utjecala na njegovu interpretaciju, ipak Krčelićevo pogrešno čitanje ligature ITER(UM) u 6. retku natpisa, koju je pročitao kao I. RE. zbog čega je čitavu sintagmu shvatio u značenju *consuli primum Reipublicae* („prvi put konzulu Republike").[16] Upravo činjenica da je na natpisu navedeno da je Decije bio drugi put konzul (*consuli iterum*) u vrijeme podizanja spomenika omogućava preciznu dataciju natpisa u 250. godinu.[17] Ipak treba priznati da je Krčelić i na temelju ove pogrešne pretpostavke došao do točnog zaključka da je natpis posvećen caru Deciju starijem, a ne njegovu sinu i suvladaru Etrusku Deciju.[18] Moguće je da je Krčelića na pogrešan trag pri čitanju 6. retka natpisa, pored očitog neprepoznavanja ligature TR koje je iskazao u dva slučaja, navelo to što se u 7. retku zaista nalazi izraz RESP(UBLICA). pa je pretpostavio da i ova njemu očito nepoznata ligatura ima isto značenje.

Pronalazak natpisa na kojem se spominje Andautonija za Krčelića je argument protiv tvrdnje da se u Stenjevcu nalazio antički grad Parietina. Ta se teorija oslanjala na etimološki argument: lat. *paries* = zid, stijena, stěna, iz čega bi nastalo ime Stenjevec.[19] Teorija da je toponim Stenjevec proizašao iz toga što su se ondje

---

[14] *Primo de duobus Trajanis quorum prior, initio II saeculi floruit, multaque fecit in Pannoniis, ut innumerae testarentur inscriptiones quas collegerunt Lazius, Georgius Reychersdorf, Schönleben aliique. Et hic, nomine Nervae Trajani, a quibusdam M. Vulpii Trajani, venit. Alter ex clarissima Deciorum familia, circa medium saeculi III imperabat*. NSK R3445, fol. 19r.

[15] *Quamvis porro, in aliis TR. POT. sive* Tribunicia potestate *exprimatur; In praedicta autem R. POT, omissa Litera T. attamen credimus, idem designari, cum aeque* Tribuniciam Potestatem*, Imperatores sibi usurpavissent*. NSK R3445, fol. 22r.

[16] NSK R3445, fol. 21.

[17] DEGMEDŽIĆ 1957: 105.

[18] *Fatemur secundo. Illud COS. I RE nos convicisse Inscriptionem ad Decium Patrem, seu seniorem spectare. Erat Decio filius, Etruscus Decius vocatus aeque consul* (…) *Quare dum prior Inscriptio nequaquam COSS, sive Consulibus; verum COS I. id est Consuli primum exprimat de Decio patre, intelligenda est*. NSK R3445, fol. 22.

[19] *Conjectabam, ex Sztenjevecz, translatam esse Parietinam; cum enim, Sclavonice Sztena Latinis Paries esset vox.* (…) *Superior inscriptio loco eo reperta, Parietinae fabulam, plene enervat.* NSK R3445, fol. 16r.

učestalo pronalazili antički kameni ostatci održala se i kasnije. Tako je Ljudevit Ivančan 1902. godine zabilježio: „Većinom se drži, da ime Stenjevec dolazi od riječi stijena, jer da su tuj stojale ruševne stijene od rimskih vremena. To mnijenje je istaknuo i glasoviti povjesničar Mommsen, koji je svojedobno bio u Stenjevcu. (…) To mnijenje je bez dvojbe Mommsenu saopćio neki Hrvat koji ga je pratio u Stenjevac, (*sic*!) te je izvodio ime Stenjevac od sela stijena".[20] Na području današnjeg Stenjevca nedvojbeno je postojalo rimsko civilno naselje, čije nam ime, na žalost, do danas nije poznato.[21] Međutim, Krčelićeva pretpostavka da se u Stenjevcu nalazila rimska Andautonija kasnijim je istraživanjima opovrgnuta. Već je 1795. Matija Petar Katančić zaključio da se Andautonija nalazila na mjestu današnjeg sela Ščitarjeva jugoistočno od Zagreba, a pitanje njezine ubikacije definitivno je razriješeno 1934. pronalaskom rimskog miljokaza u Jelkovcu.[22] Katančić je u svojem djelu *Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum* iz 1795. Andautoniji posvetio cijelo poglavlje od 24 stranice u kojem je vrlo opsežno, na temelju analize izvora i vlastitih terenskih istraživanja, osobito proučavanja trasa rimskih cesta, iznio čvrste argumente za tvrdnju da se Andautonija nalazila na području današnjeg sela Ščitarjeva.[23] Krčelić u *Raspravi o Andautoniji*, osim pronalaska spomenutog natpisa, nije iznio ni jedan drugi argument za njezinu ubikaciju na području Stenjevca. Pritom je ušao u polemiku s autorima koji su Andautoniju smjestili podalje od Zagreba: „Očitu grešku čini Abraham Ortelius[24] kad na karti stare Panonije i Ilirika smješta Andautoniju na rijeku Dravu naime između Petovija i stare Bononije".[25] Wolfgangu Laziusu[26] je predbacio: „Premda naime Andautoniju smješta kod Save, ipak loše zaključuje da se to mora skrivati ili u Tiferu (Laško, op. M. G.) ili u Reynu (Brežice, op. M. G.)".[27]

Značajnijom od Krčelićeve pogrešne pretpostavke o ubikaciji Andautonije čini nam se njegova interpretacija termina *Res publica Andautoniensium* s natpisa koju on tumači kao „najstariji oblik vlasti najdrevnije Panonije".[28] To mu je okidač za opsežno razmatranje o značenju pojma *res publica* u antici i srednjem vijeku,

[20] IVANČAN 1902: 189.

[21] GREGL 1991: 19.

[22] GREGL 1991: 16–17.

[23] KNEZOVIĆ 2008: 14–24.

[24] Abraham Ortelius (1527 – 1598), flamanski kartograf i izdavač. Ortelius, Abraham.

[25] *Lapsus manifeste appareat Abraham Ortelius dum in Tabula Pannoniae et Illyrici veteris, ad Dravum fluvium Andautonium collocat, inter Petovium nempe et veterem Bononiam*. NSK R3445, fol. 15r.

[26] Wolfgang Lazius (1514 – 1565), austrijski geograf i kartograf. Lazius, Wolfgang.

[27] *Quamvis enim ad Savum collocet Andautonium, male attamen coniicit, sive in Tifer sive Reyn istud latere debere*. NSK R3445, fol. 15.

[28] *Vox Respublica antiquissimum illum vetustissimae Pannoniae Regiminis modum ostendit*. NSK R3445, fol. 26.

pri čemu se referira i na nekoliko drugih pronađenih rimskih natpisa te rimskih i srednjovjekovnih kovanica, da bi na kraju zaključio: „Preneseni je natpis daleko veće snage za potvrđivanje države današnje Slavonije i izricanje govora o njezinom pravu pod banskim autoritetom, negoli je povlastica Aleksandra, sina Filipa kralja Makedonaca, i dokument koji prenose Orbini, Glavinić, Rattkay i Josip Bedeković. Naime, njega odbacuju učeni, i vrlo je sumnjiv, a niti mi ga ne možemo potvrditi (…) A stenjevečki natpis je lišen sumnje i dokazuje da je Andautonija bila republika smještena u Panoniji".[29] Ovime je dakle ušao u polemiku s autorima koji su tzv. darovnicu Aleksandra Velikog Slavenima smatrali relevantnim državnopravnim dokumentom. Ipak, Krčelić je precijenio značenje termina *res publica* navedenog na natpisu: njime andautonijska zajednica naprosto ističe svoj status grada sa samostalnom gradskom upravom, a koji je uživala još od kraja 1. stoljeća.[30] Termin *Res publica Andautoniensium* pojavljuje se i na sličnom natpisu podignutom u čast Decijeve supruge, carice Herenije Etruscile, pronađenom u Ščitarjevu. Takav raspored pronađenih natpisa ukazuje na teritorijalni opseg upravnog područja Andautonije.[31]

Krčelić je bio poznat po tome da je bio vrlo kritičan prema svojim suvremenicima, a *Rasprava o Andautoniji* nije iznimka. Aktualnom stenjevečkom župniku Jurju Popoviću predbacuje da je „kopajući u svom vrtu jamu za čuvanje leda napravio veliku štetu razbijajući stare zidine i izvlačeći četvrtaste stijene. Ovo potvrđuju i drugi iz svog iskustva".[32] Doduše, riječ je o postupku koji nije specifičan samo za Krčelićeve suvremenike i zemljake, sa sličnim problemima su se arheolozi susretali svugdje i u svim razdobljima. Kudikamo je otrovnija opaska na koju ga je potaknuo epitet pobožni *(pius)* u Decijevoj tituli, a kojom svojim suvremenicima predbacuje lažnu pobožnost: „Pobožnost je korisna za mnogo toga: pokrivač za vjeru, prikrivanje neobrazovanosti i završavanje mnogo toga čega se treba gnušati; kamo sreće da sada [to] nije također u običaju".[33] Na samom kraju *Rasprave*, Krčelić je pomalo zdvojno zaključio, očito sumnjajući u njezin javni doseg: „Ovo djelo smo napisali iz ljubavi prema domovini i dobroj znanosti, ali

[29] *Praemissam Inscriptionem, longe majoris esse roboris ad firmandam Sclavoniae hodiernae Rempublicam docendamque Ejus sub Banali authoritate juris dictionem, quam sit, Alexandri Philippi Regis Macedonum filii, Privilegium, et Diploma ab Orbino, Glavinich, Ratkay, et Josepho Bedekovich relatum. Illud enim ab eruditis reiicitur, suspectumque est vehementissime, nec a nobis probari potest* (…) *At Sztenevicensis Inscriptio suspitione caret, et situatum in Pannonia Andautonium, Rempublicam fuisse, evincit.* NSK R3445, fol. 31.

[30] GREGL 1991: 18.

[31] DEGMEDŽIĆ 1957: 107.

[32] (…) *ut moderno Parocho A.R. Georgio Popovich in horto suo fossam pro servanda glatie fodienti accidit permolestum et frangere veteres muros, et extrahere quadratas petras. Hoc ipsum ab experientia alii confirmant*. NSK R3445, fol. 16.

[33] *Pietas ad multa est utilis, Religionis velo, palliari barbariem, patrarique plurima detestanda, utinam nunc etiam, in more non esset*. NSK R3445, fol. 21r.

kome?“[34] Neke dijelove *Rasprave o Andautoniji* Krčelić je uklopio u svoje tiskano djelo *De regnis Dalmatiae Croatiae Sclavoniae notitiae praeliminares*. I ondje je donio prijepis natpisa iz Stenjevca, s istim greškama u čitanju, a pojedine rečenice su u potpunosti prenesene iz *Rasprave o Andautoniji*.[35] Upravo su pasusi iz *Notitiae praeliminares* bili izvor većini dosadašnjih istraživača za Krčelićeve navode o Andautoniji.[36] Možemo dakle pretpostaviti da je pisanje *Rasprave o Andautoniji* bilo dio Krčelićeva pripremnog rada na *Notitiae praeliminares*.

Krčeliću se znalo prigovarati nepreciznost i nepotpunost pri navođenju autora koje citira ili se na njih referira. To mu je prigovorio već i Adam Alojzije Baričević pišući njegovu biografiju: „Većina mu je najviše predbacivala, ne bez prava, to što često ne navodi izvore iz kojih je crpio i prepisivao i što nerijetko prodaje pod svoje ono što je, nerazborito, uzeo iz Vitezovićevih i Marcelovićevih spisa“.[37] Međutim, čini nam se da taj prigovor ne vrijedi za *Raspravu o Andautoniji*: u njoj je Krčelić vrlo dosljedno grafički obilježio (podcrtavanjem) pasuse u kojima citira druge autore te gotovo uvijek bilježi njihova imena. Ono što ponekad nije bilo moguće odrediti jest na koje se konkretno djelo pojedinog pisca Krčelić referira, budući da nije uvijek naveo naslov djela. Popis autora u *Raspravi o Andautoniji* koje smo uspjeli identificirati stoga nije nužno potpun. Ovdje ih navodimo abecednim redom imena u obliku u kojem ih je zabilježio Krčelić:

Abraham Ortelius (1527 – 1598)
Anonymus (Notarius Belae regis / Anonimni notar kralja Bele, 12. st)
Antoninus (Antoninov itinerarij)
Cassius Dio (Kasije Dion, o. 155 – o. 235)
Carolus Stephanus (Charles Estienne, 1504 – 1564)
Claudius Ptolemaeus (Klaudije Ptolemej, o. 85 – o. 165)
Cornelius Tacitus (Kornelije Tacit, o. 55 – o. 117)
Cyprianus (sv. Ciprijan, o. 200 – 258)
Georgius Habdelich (Juraj Habdelić, 1609 – 1678)
Georgius Reychersdorf (Georg von Reychersdorff/Reicherstorffer, o. 1495 – 1554)
Glavinich (Franjo Glavinić, 1585 – 1652)
Hundius (Wiguleus Hundt, 1514 – 1588)
Johannes Jacobus Hoffman (Johann Jakob Hofmann, 1635 – 1706)

[34] *Opus hoc, Patriae, bonarumque litterarum studio a nobis conscriptum, si cui?* NSK R3445, fol. 33r.

[35] KERCSELICH 1770: 5–6, 487–490.

[36] DEGMEDŽIĆ 1957: 106–107; KNEZOVIĆ 2008: 11; MOMMSEN 1873: 509.

[37] BARIČEVIĆ 1995: 54.

Jornandes (*sic*!) (Jordanes, 6. st)
Josephus Bedekovich (Josip Bedeković Komorski, o. 1688 – 1760)
Lazius (Wolfgang Lazius, 1514 – 1565)
Livius (Tit Livije, 59. pr. Kr – 17)
Luca Bizantius (Luka Bizanti, 1503 – 1575)
Macrobius (Ambrozije Makrobije Teodozije, o. 400)
Orbinus (Mavro Orbini, sred. 16. st – 1611)
Orosius (Pavao Orozije, 5. st)
Plinius (Plinije Stariji, 23 – 79)
Pomponius Laetus (Pomponije Let, 1428 – 1497)
Prudentius (Aurelije Prudencije Klement, 348 – 405)
Ratkay (Juraj Rattkay, 1613 – 1666)
Ritterus (Pavao Ritter Vitezović, 1652 – 1713)
Sanctus Gregorius Nyssenus (sv. Grgur Nisenski, o. 335 – o. 394)
Sanctus Hieronymus (sv. Jeronim, o. 340 – 420)
Schönleben (Johann Ludwig/Janez Ludvik Schönleben, 1618 – 1681)
Sextus Aurelius Victor (Sekst Aurelije Viktor, 4. st)
Sextus Rufus (Rufije Fest, 4. st)
Spondanus (Henri de Sponde, 1568 – 1643)
Strabo (Strabon, 63. pr. Kr – 23. pr. Kr)
Trebellius Pollio (Trebelije Polion, 4. st)
Werböczius (István Werbőczy, 1458 – 1541)

Zaključak

Iako je Krčelićeva osnovna pretpostavka iz *Rasprave o Andautoniji* o tome da se u Stenjevcu nalazila antička Andautonija u međuvremenu opovrgnuta te je dokazano da se Andautonija nalazila u današnjem Ščitarjevu, to ne znači da je *Rasprava o Andautoniji* bezvrijedna. Kao što smo ustanovili, ona je kompletna, iako joj zacijelo nedostaje završno dotjerivanje, uslijed čega tekst na nekim mjestima djeluje pomalo nekoherentno. Također, Krčeliću bi se moglo zamjeriti da je u prekratkom tekstu načeo previše tema izgubivši pomalo fokus, za što je dobar primjer relativno dug ekskurs o srednjovjekovnom Steničnjaku.[38] Sam je Krčelić bio svjestan da saznanja koja je iznio nisu konačna te bi *Rasprava* da je tiskana bila prvenstveno poziv na daljnja istraživanja: „Ako ipak kome naše objašnjenje ne godi i zna drugo, pouzdanije, bit ćemo zahvalni na poduci“.[39] S druge strane, upravo mnoštvo izvora i literature koje je Krčelić naveo u *Raspravi*

[38] NSK R3445, fol. 25r-26r.

[39] *Si cui nihilominus Explicatio nostra non arrideat, et aliam novit certiorem in gratiarum actione docebimur*. NSK R3445, fol. 22r.

o Andautoniji, kao i mnoštvo tema koje je u njoj načeo, predstavljaju određenu vrijednost. Krčeliću je *Rasprava o Andautoniji* po svemu sudeći poslužila i u procesu prikupljanja gradiva za njegovo znatno poznatije te opsežnije (i tiskano) djelo *Notitiae praeliminares*. Stoga smatramo da ovaj rukopis predstavlja vrijedan izvor za istraživanje intelektualne historije 18. stoljeća, a pogotovo za intertekstualnu analizu Krčelićeva opusa, njegovih drugih neistraženih rukopisa, kao i tiskanih djela. Nadamo se da će kritičko izdanje i prijevod *Rasprave o Andautoniji*, koji su u pripremi, doprinijeti daljnjim mogućnostima interpretacije.

Prilog. Natpis iz Stenjevca (snimio Mislav Gregl).

Bibliografija

Izvori

MOMMSEN, Theodor. 1873. *Corpus inscriptionum latinarum III*. Berlin: Berlin-Brandenburger Akademie der Wissenschaften.

HOFFILLER, Viktor – SARIA, Balduin. 1938. *Antike Inschriften aus Jugoslavien, Heft I: Noricum und Pannonia Superior*. Zagreb: Internationaler Verband der Akademien.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, R3445: *Opuscula ex historia patria*.

Literatura

ANTOLJAK, Stjepan. 2004. *Hrvatska historiografija*. Zagreb: Matica hrvatska.

BARIČEVIĆ, Adam Alojzije. 1995. Život prečasnog muža Baltazara Adama Krčelića, opata i kanonika zagrebačkog (prev. Jozo Ivanović). *Zaprešićki godišnjak* 5: 51–56.

BUHIN, Ivan, Anđelko MIJATOVIĆ (ur.). 1985. *Župa Uznesenja Marijina Stenjevec*. Zagreb: Rkt župa Stenjevec.

DEGMEDŽIĆ, Ivica. 1957. Sadržaj antiknih kamenih spomenika nađenih u Zagrebu i okolici. *Iz starog i novog Zagreba* 1: 91–117.

GREGL, Zoran. 1991. *Rimljani u Zagrebu*. Zagreb: Latina et Graeca.

IVANČAN, Ljudevit. 1902. Crkva Svih svetih u Stenjevcu. *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva* 6: 187–191.

KERCSELICH, Balthasar Adamus. 1770. *De regnis Dalmatiae Croatiae Slavoniae notitiae praeliminares*. Zagrabiae: typis Antonii Jandera.

KNEZOVIĆ, Ivan. 2008. Katančićev Andautonij: vrhunac znanstvenog istraživanja arheologije i stare povijesti na zagrebačkom području u 18. st. *Radovi zavoda za hrvatsku povijest* 40: 11–47.

KORADE, Mijo. 1995. Franjo Thauszy. U *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, ur. Juraj Batelja, Lelja Dobronić i Juraj Kolarić, 405–411. Zagreb: Školska knjiga.

KRIVOŠIĆ, Stjepan. 1978. Baltazar Adam Krčelić (1715-1778). *Rad JAZU* 375: 107–229.

Lazius, Wolfgang. *Hrvatska enciklopedija*, *mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025 https://www.enciklopedija.hr/clanak/lazius-wolfgang (posjet 29. 9. 2025.).

Ortelius, Abraham. *Hrvatska enciklopedija*, *mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025 https://www.enciklopedija.hr/clanak/ortelius-abraham (posjet 29. 9. 2025.).

SMIČIKLAS, Tadija. 1901. *Balthasaris Adami Kerchelich: Annuae 1748-1767*, MSHSM knj. 30.

Baltazar Adam Krčelić's (1715–1778) Discussion on Ancient Andautonia

The discovery of an inscription dedicated to the Roman emperor Decius from the 3rd century (CIL III, 4010; today in the Archaeological Museum in Zagreb) during the construction of the new parish church in Stenjevec in 1758 encouraged Baltazar Adam Krčelić to write a treatise on Roman Andautonia (manuscript in the National and University Library in Zagreb: NSK R3445). In that discussion, Krčelić presented an overview of the existing knowledge of ancient Andautonia and Pannonia in general in order to encourage his compatriots to more intensively study the antiquities abundant in Pannonia, and pointed out the possible benefits of such study in current political and legal discussions. The *Dissertatio de Andautonio* has thus far been regarded in historiography as incomplete and of little value and has not been precisely dated. However, through a thorough study of the text, it is possible to date it to the period between 1764 and 1769, and it can also be demonstrated that the manuscript is complete, with no indication that its beginning is missing. This observation can be attributed to the fact that Codex R 3445 was incorrectly bound, causing the front page to appear in the middle of the Codex. Nor can the assessment of worthlessness be sustained. In the first chapter Krčelić claims that this inscription denies the story that Stenjevec is the location of the ancient city of Parietina and explains the etymology paries – wall/rock – Stenjevec. He considers what kind of remains of a Roman settlement would be expected to be found, as well as in sites such as Ščitarjevo or Sisak. The chapter ends with an extensive description of contemporary Stenjevec (the settlement and its church), and a review of its past. In the second chapter, Krčelić analyzes the elements of the inscription itself. His transcription of the inscription has some errors, which lead to some of his interpretations also being incorrect. In the third chapter Krčelić analyzes the claims of geographers and lexicographers (from ancient to contemporary) about the location of Andautonia and with some reservations he concludes that Andautonia was situated precisely in Stenjevec. His basic hypothesis about the location of ancient Andautonia in Stenjevec was later disproved by archaeological research which located it in Ščitarjevo. In the fourth and final section Krčelić analyzes the status of Andautonia based on the mention of the republic in the inscription, which is followed by an overview of the history of Pannonia / Slavonia in the early Middle Ages. He analyzes the form of government in Slavonia throughout history, and when he mentions the supposed charter of Alexander the Great to the Slavs, Krčelić is highly skeptical about its credibility. His conclusion is that this ancient inscription is by far more valuable than Alexander's supposed charter.

Keywords: Baltazar Adam Krčelić, Andautonia, Stenjevec, Pannonia, emperor Decius
Ključne riječi: Baltazar Adam Krčelić, Andautonija, Stenjevec, Panonija, car Decije

Mislav Gregl
Hrvatski državni arhiv
Trg Marka Marulića 21
10000 Zagreb
mislav.gregl@gmail.com

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
57
Broj 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Filip Šimetin Šegvić

Gostujući urednici / Guest editors
Teodora Shek Brnardić, Zrinka Blažević, Filip Novosel, Iva Mandušić, Marta Jurković

Izvršni urednik / Managing editor
Zvjezdana Sikirić Assouline

Zamjenik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history), Tvrtko Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history), Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication
Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor
Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková (České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds), Beata Możejko (Gdanjsk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

Lektura / Language editors
Jure Trutanić (hrvatski / Croatian)
Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing
Marta Janković

Ilustracija na naslovnici
Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak" http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific journals of Croatia http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp